

ОТРУЙНІ РОСЛИНИ У СКЛАДІ ПРИРОДНОЇ ФЛОРИ СТРИЙЩИНИ (ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ)

Павлишак Я.Я.¹, Коссаk Г.М.¹, Кречківська Г.В.¹, Даньків В.Я.²

¹Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
вул. Стрийська 3, 82100, м. Дрогобич

²Інститут сільського господарства Карпатського регіону
Національної академії аграрних наук України
вул. Грушевського, 5, 81115, с. Оброшине

pavlyshak2210@ukr.net, gr_kossak@ukr.net, gkrechkivska@gmail.com,
victoriya2206@ukr.net

Рослини є невід'ємною складовою життя людини. Вони не лише формують наше повсякденне оточення, а й забезпечують харчові та лікувальні потреби. Однак серед представників природної флори трапляються види, що становлять потенційну небезпеку для здоров'я людини. Це отруйні рослини, у тканинах яких містяться токсичні речовини. Отруйними можуть бути як окремі органи рослини, так і вся рослина в цілому. Небезпечні властивості проявляються насамперед під час уживання рослини у їжу, проте в окремих випадках достатньо контакту з рослиною, щоб токсичні хімічні сполуки залишилися на шкірі. Найчастіше від отруєння рослинами страждають діти, які, не усвідомлюючи небезпеки, зривають ягоди, зовні подібні до їстівних, або під час контакту з декоративними рослинами зазнають опіків шкіри рук і обличчя.

У статті представлено еколого-біологічні особливості поширення отруйних рослин у фітоценозах Стрийщини. Проведено систематичний, біоморфологічний і екологічний аналіз. На території дослідження виявлено 41 вид рослин, які належать до 39 родів і 26 родин. Встановлено спектр життєвих форм для зазначених видів. Найбільшу кількість представників серед родин становлять *Ranunculaceae* – 14,6 % видів, на другому місці – *Apiaceae* – 7,3 % видів. Провідні родини вважаються типовими для отруйних видів. Визначені види рослин характеризуються різною рясністю зростання. Дослідження частоти рясності видів (за шкалою Друде) показало, що більшість видів зустрічається поодинокі – 36,6 %, розсіяно – 14,6 %, зникаються надземними частинами – 17,1 %, досить рясно – 7,3 %. Частка рослин, які ростуть дуже рясно та рясно, становить по 12,2 %. Встановлено, що переважаючим флороценоотипом є неморальний, який налічує 20 видів (48,8 %). Розподіл отруйних речовин в отруйних рослинах за морфологічними органами показав, що переважна більшість фітотоксинів (36,6 %) міститься в листках. *Ключові слова*: отруйні рослини, токсичність, систематична структура, флора.

Poisonous plants in the natural flora of the Stryi region (Lviv oblast). Pavlyshak Y., Kossak G., Krechkivska H., Dankiv V.

Plants are an integral part of human life. They not only shape our everyday environment but also provide for our nutritional and medicinal needs. However, among the species of the natural flora, there are some that pose a potential threat human health. These are poisonous plants whose tissues contain toxic substances that pose a threat to the health and lives of humans and animals. Poisonous properties may be found either in individual parts of a plant or in the entire plant as a whole. Dangerous properties are manifested primarily when the plant is consumed as food; however, in some cases, simple contact with the plant is sufficient for toxic chemical compounds to remain on the skin. Children are most often affected by plant poisoning, as they, unaware of the danger, pick berries that resemble edible ones in appearance or suffer skin burns on the hands and face when coming into contact with ornamental plants.

The article presents the ecological and biological features of the distribution of poisonous plants in the phytocenoses of the Stryi region. A systematic, biomorphological and ecological analysis was conducted. A total of 41 plant species were recorded in the study area, belonging to 39 genera and 26 families. The range of life forms for the species was determined. The largest number of representatives among the families belongs to *Ranunculaceae* – 14,6 % of species, followed by *Apiaceae* – 7,3 % of species. The dominant families are considered typical for poisonous species. The plant species we identified exhibit varying abundance of growth. The study of species abundance using the DRUDE scale showed that most species occur singly – 36,6 %, sparsely – 14,6 %, with aerial parts overlapping – 17,1%, and fairly abundantly – 7,3 %. The proportion of plants that grow very abundantly and abundantly is 12,2 % each. It was established that the prevailing florocenotype is the nemoral type, comprising 20 species (48,8 %). The distribution of poisonous substances in toxic plants by morphological parts showed that the majority of phytotoxins (36,6 %) are contained in the leaves. *Key words*: the poisonous plants, toxicness, taxonomic structure, flora.

Постановка проблеми. Природна флора Стрийщини характеризується значним різноманіттям видів, серед яких наявні рослини, що містять токсичні речовини й можуть становити небезпеку для здоров'я людини та тварин. Багато з отруйних

рослин зовні привабливі або схожі на лікарські й їстівні види, що підвищує ризик їх помилкового використання, особливо серед дітей, туристів. Попри поширеність таких рослин у природних біоценозах Стрийщини, рівень обізнаності населення щодо їх

ідентифікації, властивостей та заходів безпеки залишається недостатнім. Це створює реальну загрозу отруєнь, алергічних реакцій та інших негативних наслідків для здоров'я. Обізнаність щодо отруйних видів рослин та дотримання правил безпечної поведінки з ними є ключовим чинником профілактики цього виду небезпек серед населення.

Актуальність дослідження. Отруєння рослинами належить до біологічних небезпек, оскільки багато рослин містять токсичні речовини, що можуть негативно впливати на організм людини. Отруйні властивості рослин визначаються наявністю різноманітних отруйних речовин: алкалоїдів, глікозидів, ефірних олій, смол та інших сполук. Місце локалізації отруйних речовин є нерівномірним у різних частинах рослин: листках, квітках, плодах, кореневищах, коренях тощо [15].

Знання ботанічних ознак отруйних рослин, клінічних проявів отруєння та методів надання першої допомоги є важливим чинником профілактики отруєнь і уражень рослинами та сприяє підвищенню ефективності подальшого лікування. Активне поширення отруйних рослин становить серйозну загрозу для здоров'я населення та може призводити до небезпечних наслідків. Отруєння рослинними отрутами здебільшого трапляється в теплу пору року внаслідок вживання в їжу невідомих або неїстівних рослин, що зовні схожі на їстівні відомі види. Дуже часто отруєння лікарськими рослинами виникає через самолікування [9]. Спостерігаються випадки так званих лікувальних отруєнь під час самолікування настоянками та відварами з отруйних рослин, що виникають при неправильному застосуванні або передозуванні препаратів із конвалії, наперстянки, валеріани, чемериці, чистотілу та інших [8]. Отруєння може виникати і при тривалому перебуванні поблизу заростей або букетів із сильним ароматом квітів, таких як лілія, конвалія, черемха та інших. Воно супроводжується кашлем, задухою, запамороченням і загальною слабкістю [6; 15]. За даними засобів масової інформації, останніми роками зростає кількість випадків отруєнь серед дітей і дорослих, спричинених отруйними рослинами, що підкреслює актуальність їхнього вивчення.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Це дослідження є частиною наукової роботи «Моніторинг стану природних, техногенно змінених та урбанізованих екосистем Передкарпаття», що проводилась на кафедрі біології та хімії ДДПУ імені Івана Франка. Результати роботи є основою практичних заходів для збереження природної фіторізноманітності, відновлення та збереження рослинних угруповань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні існує незначна кількість наукових робіт, присвячених отруйним рослинам, у яких переважно подаються фрагментарні дані щодо отруйності окремих видів. Рекомендації щодо використання отруй-

них рослин як лікарських можна знайти в працях відомих українських фітотерапевтів і ботаніків: М.І. Носаля [12], Б.М. Заверухи, В.М. Мінарченко [11], К. М. Векірчика [1], Л. Орлової [13]. Кожен із авторів по-своєму трактує застосування отруйних рослин у медицині. Вони подають ботаніко-морфологічну характеристику рослин, акцентуючи особливості їх використання в народній і науковій медицині. Ряд авторів Н.І. Крецул, В.М. та Джуран [8] подають найбільш поширені і небезпечні синантропні види, які зростають по всій території України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Метою даної роботи є вивчення видового різноманіття отруйних рослин околиць села Дроговиж Стрийського району їх таксономічної та екологічної структури.

Новизна. Встановлено видове різноманіття отруйних рослин околиць села Дроговиж Стрийського району їх таксономічна та екологічна структура.

Упродовж 2023-2024 років нами було проведено дослідження лісових та лучних фітоценозів в околицях села Дроговиж Стрийського району. Для проведення дослідження були використані маршрутний метод, метод тимчасових пробних ділянок розміром 2x2 м², фотографування, морфологічний та екологічний аналіз, а також камеральні методи. Види ідентифікували за визначником [2] та на ресурсі «iNaturalist» (<https://www.inaturalist.org>). Біоморфологічний аналіз проводили згідно класифікації І.Г. Серебрякова [14]. Кожен вид рослин визначався за належністю до екологічної групи щодо відношення до світла (геліофіт, факультативний геліофіт, сціофіт), вологи (гідрофіт, гідатофіт, мезофіт, ксерофіт) [5]. Ступінь токсичності визначався за шкалою, відповідно до якої виділено групу дуже отруйні, смертельно отруйні та безумовно отруйні рослини. Приналежність рослин до певних флороценотипів визначали за Б.В. Заверухою [7]. Частоту трапляння (рясність) визначали методом прямого обліку за шкалою О. Друде [4].

Виклад основного матеріалу. У результаті дослідження встановлено, що флора налічує 41 вид, які належать до 39 родів, 26 родин та 4 відділів. У видовому складі флори домінують представники відділу *Magnoliophyta* (92,7 %). Водночас відділи *Equisetophyta*, *Polypodiophyta* та *Pinophyta* представлені по одному виду, що становить по 2,4 % від загальної кількості видів. Найбільшу кількість представників має родина *Ranunculaceae* –14,6 % видів, на другому місці родина *Apiaceae* 7,3 %. Слід зазначити, що такі провідні родини є типові для отруйних рослин. Представники родини *Ranunculaceae* містять у своїх тканинах ранункулін, анемонін, протоанемонін, дубильні речовини, серцеві глікозиди [5], тоді як представники родини *Apiaceae* – алкалоїди коніїн, метилконіїн, конгидрин і коніцеїн [5; 11]. Родини *Rhamnaceae*, *Asteraceae*, *Fabaceae*, *Scrophulariaceae*, *Caryophyllaceae* та *Euphorbiaceae* представлені по

два види, що становить по 4,9 % кожна. По одному виду представлені 17 родин, що становить по 2,4 % кожна.

Проведені дослідження частоти трапляння видів (за шкалою Друде) на території дослідження показали, що більшість видів зустрічається поодинокі -36,6 % (*Veratrum lobelianum* Bernh., *Euphorbia cyparissias* L.), розсіяно 14,6 % (*Corydalis cava* L., *Chelidonium majus* L., *Solanum dulcamara* L.). Зникаються надземними частинами – 17,1 % (*Vinca minor* L., *Asarum europaeum* L., *Hedera helix* L. та ін.), досить рясно – 7,3 % (*Equisetum palustris* L., *Heracleum sosnowskyi* Manden. та *Galium verum* L. Частка рослин які ростуть дуже рясно та рясно становить по 12,2 % відповідно. Рослини дуже рясні, суцільно закривають ґрунт: *Caltha palustris* L., *Ficaria verna* Huds., *Impatiens noli-tangere* L. Рослини рясні, їх багато, але перекриття немає: *Tanacetum vulgare* L., *Euphorbia peplus* L. тощо. Співвідношення рясності видів в % представлено на рис. 1.

Аналіз видів за флороценоטיפами показав, що на території дослідження представлені чотири типи: неморальний, лучний, гігрофільний та рудеральний (рис. 2). Переважаючим флороценотипом є неморальний, який налічує 20 видів (48,8 %): *Daphne mezereum* L., *Impatiens noli-tangere* L., *Aethusa cinapium* L., *Polygonatum odoratum* Mill. та ін. Другим за чисельністю є лучний флороценотип, який налічує 9 видів (21,9 %): *Digitalis grandiflora* Mill., *Tanacetum vulgare* L., *Saponaria officinalis* L., *Euphorbia peplus* L. та ін. До рудерального флороцено типу належить 7 видів, що становить 17,1%. Ці види трапляються на узбіччях доріг, у засмічених місцях та на антропогенно порушених територіях. До них належать *Chelidonium majus* L., *Heracleum sosnowskyi* Manden,

Melilotus officinalis L. та інші. Гігрофільний флороценотип є найменш чисельним і представлений 5 видами (12,2 %). До них належать *Ranunculus repens* L., *Ranunculus acris* L., *Solanum dulcamara* L., *Caltha palustris* L., *Equisetum palustris* L.

Для виявлення найбільш небезпечних видів ми розподілили їх за групами ступеня отруйності. У результаті проведеного аналізу до першої групи з найвищим ступенем отруйності належать 8 видів, що становить 19,5 % від загальної кількості видів. Вживання рослин із цієї групи може призвести до летальних наслідків. Так, наприклад, при вживанні 10-15 ягід з рослини вовчого лика є смертельною дозою для людини. До другої групи зі середнім ступенем отруйності належить 17 видів, що становить 41,5 % від загальної кількості видів. До них належать *Asarum europaeum* L., *Chelidonium majus* L., *Aethusa cinapium* L. та інші. Умовно малотоксичними рослинами вважаються 16 видів (39,0 %). Це *Lepidum rudera le* L., *Linaria vulgaris* Mill., *Corydalis cava* L. тощо.

Оскільки однорічні рослини розмножуються насінням, ймовірність отруєння ними є мінімальною. Натомість розмноження багаторічних рослин за допомогою вегетативних органів вимагає обережного ставлення. У вегетативних органах рослин накопичується багато речовин, серед яких вторинні метаболіти виконують роль фітотоксинів.

Ми проаналізували види рослин щодо вмісту токсичних речовин у різних морфологічних органах. Розподіл отруйних рослин за переважною локалізацією фітотоксинів у морфологічних органах показав, що у переважній більшості видів вони зосереджені в листках (36,6 %). До таких рослин належить: *Digitalis grandiflora* Mill., *Solidago virgaurea* L., *Vinca*

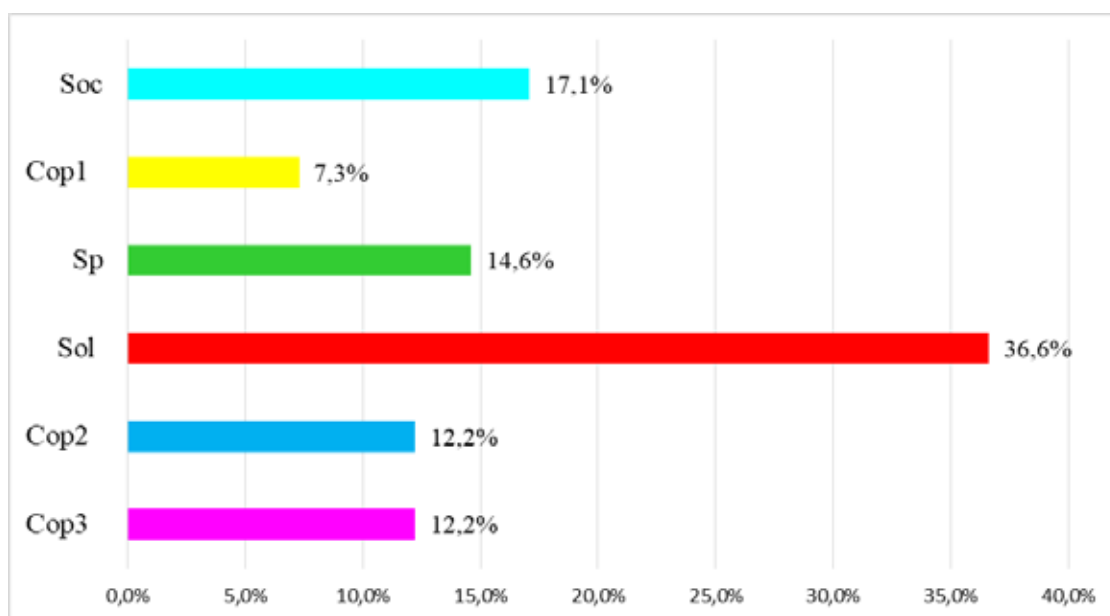

Рис. 1. Рясність отруйних рослин флори села Дроговиж Стрийського району

Рис. 2. Співвідношення флороценозів флори на території села Дроговиж Стрийського району

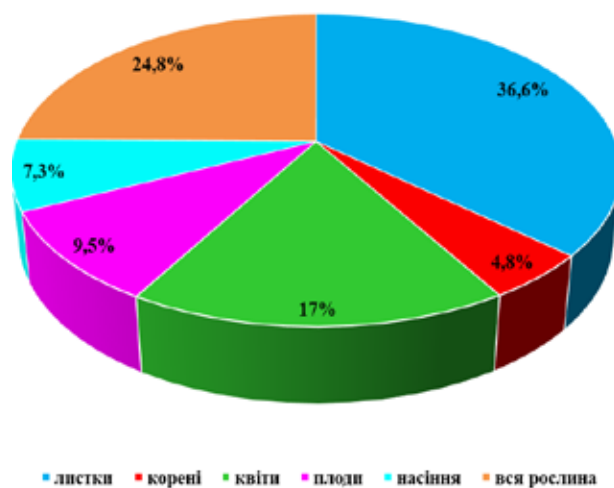

Рис. 3. Вміст токсичних речовин у морфологічних органах рослин

minor L. та ін. У коренях накопичується близько 4,8 % токсичних речовин. До рослин, які містять у коренях найбільше токсичних речовин належить *Veratrum lobelianum* Bernh., *Chelidonium majus* L., *Euphorbia cyparissias* L. тощо. Фітотоксини накопичуються у квітах у 17,0 % рослин (*Padus avium* Lam., *Aethusa cinaapium* L., *Samducus ebulus* L.), а у насінні 7,3 % рослин (*Lupinus polyphyllus* Lindl., *Caltha palustris* L., *Conium maculatum* L.). У плодах 9,5 % рослин (*Hedera helix* L., *Juniperus communis* L., *Frangula alnus* Mill. тощо. Токсичні речовини, що містяться у всій рослині, становлять 24,8 % (*Heracleum sosnowskyi* Manden., *Tanacetum vulgare* L., *Corydalis cava* L. та ін) (рис. 3).

Аналіз біоморф отруйних рослин показав, що найчисельнішою групою є багаторічні рослини – 23 види (56,1 %). До них належать *Ranunculus acris* L., *Lupinus polyphyllus* Lindl, *Samducus ebulus* L.,

Euphorbia cyparissias L. та ін. Друге місце за чисельністю займають монокарпічні рослини, представлені 10 видами (24,5 %), серед яких однорічні рослини – *Euphorbia pepus* L., *Papaver rhoeas* L., *Galium verum* L., дворічні – *Digitalis grandiflora* Mill, *Conium maculatum* L., *Melilotus officinalis* L. та ін. Третє місце за чисельністю займають чагарникові рослини, представлені 4 видами (9,8%). Це *Daphne mezereum* L., *Frangula alnus* Mill, *Juniperus communis* L. та *Rhamnus cathartica* L. Напівчагарникові рослини представлені двома видами (4,8%): *Vinca minor* L. та *Solanum dulcamara* L. Найменш представленими життєвими формами є деревні рослини та ліани – по одному виду (2,4 % кожна) (рис. 4).

На розподіл видів за екотопами впливають основні екологічні чинники, такі як вологість, ступінь освітлення тощо. У результаті проведеного аналізу видів за відношенням до вологості встановлено, що пере-

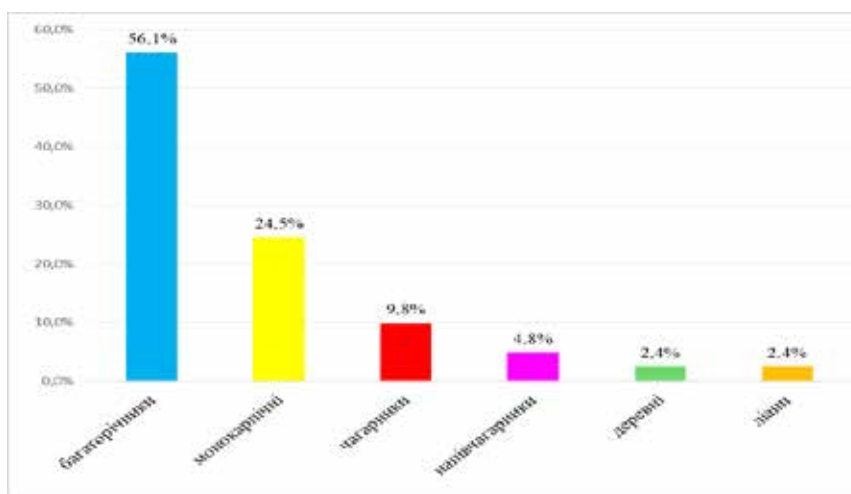
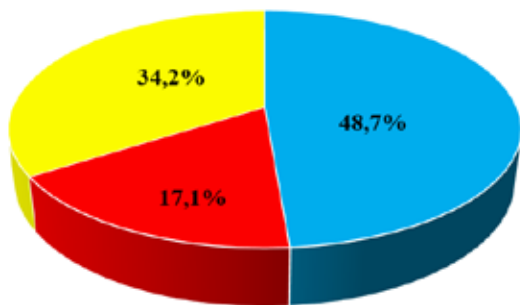
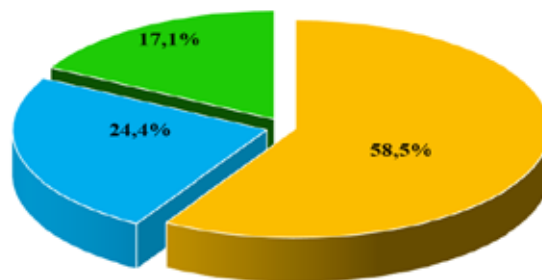

Рис. 4. Розподіл виявлених життєвих форм за І.Г. Серебряковим

■ мезофіти ■ гігромезофіти ■ ксерофіти із ксеромезофітами

Рис. 5. Екологічні групи за відношенням до вологи

■ Геліофіти ■ Сціогеліофіти ■ Геліосціофіти

Рис. 6. Розподіл рослин за геліоморфами

важають мезофіти – 20 видів, що становить 48,7 % (*Rhamnus cathartica* L., *Saponaria officinalis* L., *Padus avium* Lam., *Conium maculatum* L. тощо). Ксерофіти та ксеромезофіти становлять 14 видів або 34,2 %. До них належать *Euphorbia cyparissias* L., *Melilotus officinalis* L., *Aethusa cinapium* L., *Galium verum* L., *Linaria vulgaris* Mill та ін. Найменш чисельною виявилася група гігромезофітів -7 видів, що становить 17,1 % (*Lepidium ruderale* L., *Ranunculus acris* L., *Impatiens noli-tangere* L., *Solanum dulcamara* L. тощо) (рис. 5).

Аналіз відношення рослин до інсоляції показав, що більшість видів належить до геліофітів (рис. 6). За нашими дослідженнями, геліофіти становили 58,5 % (24 види). Серед них – *Tanacetum vulgare* L., *Solidago virgaurea* L., *Ranunculus acris* L., *Consolida regalis* Gray тощо. Другу позицію займає група –сціогеліофітів, яка налічує 10 видів (24,4 %). Це – *Impatiens noli-*

tangere L., *Padus avium* Lam., *Lepidium ruderale* L., *Galium verum* L. тощо. Геліосціофіти займають третє місце за чисельністю -17,1 % (7 видів). До них належать *Asarum europaeum* L., *Hedera helix* L., *Vinca minor* L., *Polygonatum odoratum* Mill. тощо.

Головні висновки. Таким чином, у результаті проведених досліджень флори околиць села Дроговиж Стрийського району було виявлено 41 вид отруйних рослин, що належать до 39 родів, 26 родин та 4 відділів. Найбільшу кількість представників має родина *Ranunculaceae* –14,6 %, на другому місці родина *Apiaceae* 7,3 % видів.

Перспективи використання результатів дослідження. Розширюють знання про видовий склад отруйних рослин флори регіону та сприяють розробці заходів профілактики отруєнь серед населення, а також подальшому поглибленню наукових досліджень у цій галузі.

Література

1. Векірчик К.М. Отруйні лікарські рослини : посібник-довідник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 1999. 144 с.
2. Визначник рослин Українських Карпат / від. ред. В. І. Чопик. Київ : Наук. думка, 1977. 435 с.
3. Доброчасва Д.М., Заверуха Б.В. Ресурси дикорослих лікарських рослин, їх раціональне використання. *Фармацевтичний журнал*. 2006. № 2. С. 10 -13.
4. Друде О. Екологія рослин : навч. посіб. Київ : Фіона-К, 2003. 208 с.
5. Екофлора України / ред. Я.П. Дідух. Київ : Фітосоціоцентр, 2000. 284 с.
6. Екотоксикологія : навч. посіб. / В.В. Снітинський та ін. Херсон : Олді-плюс, 2011. 330 с.
7. Заверуха Б. В. Флора Волино – Поділля та її генезис. Київ : Наук. думка, 1985. 192 с.
8. Крецул Н.І., Джуран В.М. Знання про синантропні отруйні рослини – одна з основ запобігання біологічної небезпеки. *Молодий вчений*. 2017. № 9.1 (49.1). С. 101-104.
9. Коновалова О. Ю., Туманова В.А. Отруйні рослини : навч. посіб. Київ : Видавництво поліграфічного центру Київського університету, 2011. 494 с.
10. Мироненко І. Небезпечні дарунки спекотного літа. *Надзвичайна ситуація*. 2008. № 7. С. 52-54.
11. Мінарченко В.М. Ресурси лікарських рослин в Україні. *Український ботанічний журнал*. 2000. № 1. С. 21–26.
12. Носаль І. М. Від рослини – до людини : розповіді про лікувальні та лікарські рослини України. Київ : Веселка, 1998. 606 с.
13. Орлова Л. Ознайомлення з отруйними рослинами на уроках біології. *Біологія і хімія в школі*. 2002. № 3. С. 16 -19.
14. Серебряков І. Г., Чернова О.М. Життєві форми рослин. Київ : Лібра, 1986. С. 94 -103.
15. Чернишенко Н.Ю. Отруйні рослини й рослинні отрути. *Біологія*. 2008. № 12. С. 10 -18.

Дата першого надходження статті до видання: 21.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.04.2026